

נשים בברכת כהנים

נשים בברכת כהנים

ברוב רובם של בתי הכנסת, מקומה של עזרת הנשים בצד האחורי של בית הכנסת [מערב] מול ארון הקודש, או בשני צדדיו של היכל בית הכנסת [דרום וצפון מול ארון הקודש]. בבית הכנסת שבו התפלל אבי מורי ז"ל בתל אביב - בית הכנסת "אגודת ישראל" השוכן בבית ספר "יסודי התורה" בתל אביב, נמצאת עזרת הנשים בצד מזרח של בית הכנסת. כלומר, בחדר הנמצא מאחורי ארון הקודש, וממילא הנשים היושבות שם נמצאות למעשה מאחורי בית הכנסת.

והנה הלכה פסוקה בשלחן ערוך: "עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה... ולאחריהם נמי, אם הם אנוסים, כגון עם שבשדות, שהם טרודים במלאכתן ואינם יכולים לבא, הם בכלל הברכה" (או"ח סי' קכח סע' כד). ומעתה יש לדון, האם נשים הנמצאות בעזרת נשים שמקומה מאחורי בית הכנסת נחשבות כאנוסות ודינן כ"עם שבשדות" המתברכים בברכת כהנים, או שעליהן לצאת ממקום ישיבתן ולעמוד לפני הכהנים בשעת הברכה. וכמו כן השאלה היא, האם מותר לכתחילה לבנות או לייסד בית כנסת במתכונת כזו.

אך מקודם לכן יש לעיין בעיקר שייכות הנשים לברכת כהנים, האם וכיצד הן מתברכות בברכת כהנים באופן ישיר על ידי הכהנים, או שהברכה היא רק לאנשים, והנשים מתברכות באמצעות ברכת האנשים.

א. מקור ההלכה שציבור הנמצא מאחורי הכהנים איננו בכלל הברכה בסוגיית הגמרא במסכת סוטה (לח, ב) "תני אבא בריה דרב בנימין בר חייא, **עם** שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה". וכן פסקו הרמב"ם (הלכות נשיאת כפיים פרק טו הלכה ח) והשלחן ערוך (או"ח סי' קכח סע' כד).

והנה בלשון הגמרא והפוסקים נקרא הציבור המתברך בברכת כהנים בשם "**עם**". וכנראה המקור לכך נמצא בלשון הכתוב בברכת אהרן ביום השני למילואים (ויקרא ט, כב) "וישא אהרן את ידיו אל **העם** ויברכם". וכעין זה מצינו בתורה בענין ברכת הלויים במעמד כריתת הברית בערבות מואב (דברים כז, יב) "אלה יעמדו לברך את **העם**". ובפשטות, ב"עם" כלולות גם הנשים, ולפי זה יוצא שגם נשים בכלל ברכת כהנים.

עוד מובא בסוגיית הגמרא שם שהעם שאנוסים להיות אחורי הכהנים הם בכלל הברכה: "אמר אדא א"ר שמלאי, בית הכנסת שכולה כהנים כולן עולין לדוכן, למי מברכין, **לאחיהם שבשדות**. איני והתני אבא בריה דרב בנימין בר חייא עם שאחורי כהנים אינם בכלל ברכה, לא קשיא **הא דאניסי הא דלא אניסי**". ופרש"י: דלא אניסי, העומדין בבית הכנסת אחורי הכהנים לא אניסי אלא שאין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדת, הלכך אינם בכלל ברכה כדאמרינן (סוטה לח, א) כה תברכו פנים כנגד פנים".

נשים בברכת כהנים

ברמב"ם (שם הלכה ט) והשו"ע (שם הלכה כה) הובאה ההלכה בדין בית כנסת שכולו כהנים בתוספת דין שמקורו בדברי הירושלמי (ברכות פ"ד ה"ד) "בית הכנסת שכולו כהנים, אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן, למי מברכין, לאחיהם שבשדות, ומי עונה אחריהם **אמן הנשים והטף**".

יש להעיר בלשון הרמב"ם והשו"ע שהם **ספרי הלכה** ובדרך כלל אינם כותבים בתוך ההלכה בלשון של שאלה ומשא ומתן אלא כהוראה ופסק, מדוע כתבו כאן בלשון שאלה "למי מברכין" ותשובה - "לעם שבשדות", ולא כהלכה פסוקה: "כולם עולם לדוכן, והנשים והטף עונים אחריהם **אמן**". ייתור הלשון אומר דרשני, וצ"ב.

וראיתי בשפת אמת (פרשת אמור, תרל"ז) שכתב בביאור הפסוק "וקדשתו" (ויקרא כא, ח) "פירוש **שקדושת הכהנים תלויה בקדושת בני ישראל**, שצריכין להתקדש אף מי שאינו יכול להיות קדוש ממש, אף על פי כן מעט קדושה שלו מוסיף כח לזה האיש המיוחד לקדושה להתקדש כראוי. וכן כתיב (שם פסוק י) הכהן הגדול מאחיו, דרשו חז"ל (יומא יח, א) גדלוהו משל אחיו, והוא בדברינו הנ"ל, והבן". ומעתה נראה שהוקשה לרמב"ם ולשו"ע, שמאחר וכח קדושת הכהנים בברכתם נובע מכח הישראלים, הרי שאם אין ישראלים "למי מברכין", דהיינו חסר לכהנים את כח היכולת לברך. ולכן השיבו "לעם שבשדות", כלומר, שקדושת הכהנים נובעת מקדושת ישראל שבשדות. ומבואר היטב לשון הרמב"ם והשו"ע שהשמיעו בדבריהם **הלכה** ולא רק ציטוט דברי הירושלמי.

ב. והנה האחרונים התקשו בסוגיית הגמרא, מדוע לא תירצו הבבלי והירושלמי את הקושיה למי מברכים בבית כנסת שכולו כהנים – "**לנשים**". ולהלן יבואר שמתירוציהם יש נפק"מ לענין חיובן של נשים בברכת כהנים.

הט"ז (ס"ק כב) כתב תירוץ אחד: "לאחיהם שבשדות, ולא אמרו לנשים וטף כמו שכתוב אחר כך לענין **אמן, דנשים אי אפשר**, דהא יברכך וכל **ברכת הכהנים נאמר בלשון זכר**, דלשון נקבה "אליך" הוא בחירי"ק תחת היו"ד ופתח תחת הלמ"ד. וטף אינו שייך לברכה זו בשבילם, דאכתי לא חזו לכך, דבמה יחול הברכה עליהם, אלא על העתיד, והברכה היא מעכשיו". ומשמע לפי תירוץ זה שנשים אינן בחיוב ברכת כהנים בגלל **לשון ברכת כהנים** שאיננה מתאימה לנשים.

תירוץ שני כתב הט"ז: "ועוד נראה דבאשה אמרינן (ברכות נא, ב) **אין האשה מתברכת אלא מפרי בטנו של איש**, וכן הטף נגזרים אחר אבותיהם, ואם כן היתה הברכה כאן לכהנים עצמם, והתורה אמרה (במדבר ו, כז) ושמו את שמי על בני ישראל, אבל הכהנים מתברכים מפי הקב"ה, שנאמר (שם) ואני אברכם (סוטה לח, ב)". בתירוץ זה מבואר, שהאשה נכללת בחיוב הברכה, אלא **שהיא חלק מהברכה של האיש**.

המג"א (ס"ק לז) הביא בתחילת דבריו את תירוצו של הב"ח "דלא אמרינן דמברכים לנשים וטף, דכתיב כה תברכו את **בני ישראל ולא בנות ישראל**". ולפי תירוץ זה, **אין האשה בחיוב הברכה**.

אך המג"א דחה את תירוצו של הב"ח שכן בדברי הגמרא בסוטה (לח, א) מובא "אין לי אלא בני ישראל, גרים נשים ועבדים מנין, תלמוד לומר אמור להם, לכולהו", משמע שאף נשים בכלל הברכה. וממשיך המג"א: "ואין לומר דדווקא כשיש זכרים אז מתברכים עמהם, אם כן בגרים נמי נימא הכי, ואם אין בעיר אלא כהנים וגרים לא יעלו כל הכהנים אלא היתירים מעשרה". כלומר, אין לפרש שהנשים בפני עצמם אינן בחיוב שמיעת ברכת כהנים, אבל כשיש אנשים אזי גם הנשים בכלל הברכה, וממילא כשאין אנשים אין הכהנים מברכים, כי לפי זה גרים שמעמדם זהה לנשים, היה דינם צריך להיות כן, ולא שמענו שאם יש רק גרים בבית הכנסת, אין הכהנים מברכים.

נשים בברכת כהנים

ומתריץ המג"א תירוצו משלו: "לכן נראה לי **דנשים וטף לא חשיבי לברכם לחודייהו**, כמו שכתב רש"י (סוטה לח, ב) גבי פחותין מעשרה עיי"ש. ומכל מקום פרי בטנה של אישה מתברך משל איש (ברכות נא, ב)". וביאר המחצית השקל: "לא חשיבי לברכייהו לחודייהו. רצה לומר, נהי **דמצד הדין אפילו לנשים גרידא מברכים** כדדרשינן מאמור להם, **מכל מקום אין ראוי לעשות כן דלא חשיבי** כמו שכתב רש"י וכמו שכתב בס"ק שאחר זה". וכן מבואר בחיי אדם (כלל לב סעיף לב) ש"נשים לא חשיבי לברכם לחודייהו **אבל הם בכלל הברכה**". הרי שהעתיק את תירוצו של המג"א והוסיף "אבל הם בכלל הברכה", והיינו כפירוש המחצית השקל בדעת המג"א **שנשים אמנם בכלל חיוב ברכת כהנים**, אך כפי שמסיים המג"א "ומכל מקום פרי בטנה של אישה מתברך משל איש", כלומר הנשים מתברכות על ידי האנשים ולא מתברכות בפני עצמם.

גם מדברי הפמ"ג (אשל אברהם סי' קכח ס"ק לז) משמע שנשים בכלל חיוב הברכה. שהרי כתב ש"אם גר או עבד או **אשה** אומרים לכהנים לעבור [דהיינו לעלות לדוכן] צריכים הכהנים לעלות לדוכן". ומעצם העובדה שאשה יכולה לומר לכהן לעלות לדוכן והוא מחוייב לעלות, יש ראייה שיש להן חלק בברכה. כי אילו לנשים לא היה חלק בברכה, מהיכי תיתי לומר שהן יכולות לחייב את הכהנים לברך, הרי אין להם חלק בברכה כלל וכלל. ואם כן, מכך שגר ועבד או אשה יכולים לומר לכהן לעלות לדוכן **והוא חייב** לשמוע בקולם, ברור שגם הן נמצאות בדין הברכה [אמנם לא מתבאר בדברי הפמ"ג אם הנשים קובעות ברכה לעצמן או שמתברכות מהאנשים].

ג. לאור דברי האחרונים הנ"ל נשוב לנדון דידן, האם נשים צריכות להקפיד שלא לעמוד מאחורי הכהנים בשעת נשיאת כפים מכיון ש"עם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה".

ואכן לפי דעת הט"ז בתירוצו הראשון שנשים אינן בחיוב שמיעת ברכת כהנים בגלל **לשון ברכת כהנים** שאיננה מתאימה לנשים. וכן לדעת הב"ח שאין מברכים לנשים דכתיב כה תברכו את בני ישראל ולא בנות ישראל, ולכן **אין האשה בחיוב הברכה** - מסתבר שהנשים יכולות להישאר במקומן בעזרת הנשים שמאחורי הכהנים, מכיון שאינן בכלל הברכה, ולכן אין נפקא מינה וגם אם נחשבות ל"עם שמאחורי הכהנים" **יכולות להישאר במקומן**.

אך לפי דעת הט"ז בתירוצו השני, שהאשה כן נכללת בחיוב הברכה, אלא **שהיא חלק מהברכה של האיש והנשים** "מתברכות מפרי בטנה של בעליהן", וכפי שנתבאר, גם דעת המג"א כן ש"נשים לא חשיבי לברכם לחודייהו **אבל הם בכלל הברכה**" והן מתברכות על ידי האיש - לכאורה היה מקום לומר שמכיון שסוף סוף הם נכללות בברכת הכהנים, **יש להן להשתדל שלא יהיו מאחורי הכהנים**.

מאידך גיסא נראה לומר, כיון שאין הברכה שלהן ברכה עצמית הנמשכת להן מכוחן באופן ישיר מהכהנים, אלא הן מתברכות על ידי בעליהן ובעליהן הם ה"צינור" שזרכו מושפעת להם הברכה, ממילא כבר אין זה משנה היכן הן נמצאות כי בכל מקרה חלה עליהם הברכה שהרי הבעלים שלהן נמצאים בבית הכנסת, ורק על הבעלים מוטלת החובה לא להיות מאחורי הכהנים.

ומעתה יש להעיר על מה שכתב בספר נטעי גבריאל (הלכות ברכת כהנים פרק יא סעיף ט) "הוא הדין הנשים שבעזרת נשים צריכות לזהר בזה שלא יהיו מאחורי כהנים, שגם הן בכלל הברכה". וכתב בביאור הדברים (שם הערה טו) "פשוט, שהרי הם בכלל הברכה". אך למבואר לעיל הרי שאין הדברים פשוטים כלל ועיקר, אלא תלויים ועומדים בחילוקי סברות המג"א והט"ז.

נשים בברכת כהנים

גם בשו"ת קנין תורה (ח"ה הלכות נשיאת כפים סימן י) דן בשאלה שפתחנו בה: "ע"ד השאלה בבית הכנסת אשר בכותל המזרח יש חלונות לעזרת נשים, וגאון אחד פקפק על זה דאם כן יהיו הנשים אחורי הכהנים בשעת הברכה, והלא גם הנשים צריכות להתברך בברכת כהנים". והכריע שם דמאחר "ולעולם דברי המג"א קיימים דברכת כהנים הוא גם לנשים בצירוף אנשים" והנשים בכלל הברכה, ולכן "שפיר יש מקום לפקפק שלא לעשות העזרת נשים אחורי הכותל מזרח כדי שלא למנוע מהנשים את הברכות שהכהנים מברכין".

וכאמור לעיל, גם על דברי הקנין תורה ניתן להעיר. ראשית כל, לעומת דעת המג"א, ראינו כי יש דעות נוספות בדברי האחרונים אשר לפיהן אין הנשים בכלל חיוב הברכה. ויתר על כן, גם בדעת המג"א, נתבאר לעיל כי מסתבר שמאחר וברכת הנשים מושפעת על ידי בעליהן, ממילא כבר אין זה משנה היכן הן נמצאות כי בכל מקרה חלה עליהם הברכה שהרי הבעלים שלהן נמצאים בבית הכנסת, ורק על הבעלים מוטלת החובה לא להיות מאחורי הכהנים. ודבריו צ"ע.

ד. והנה דעת הב"ח [לעיל אות ב] שנשים לא נכללות בברכת כהנים מאחר ובברכת כהנים נאמר "כה תברכו את בני ישראל", ומכאן למדים כי נתמעט מהדגשת הכתוב "בני ישראל" - ולא "בנות ישראל". ויש לעיין בדברי הב"ח ממקומות נוספים בהם נאמר בלשון הכתוב "בני ישראל", האם גם בהם נמעט נשים, ולפי זה ננסה לראות מה הם הכללים, אימתי נדרש "בני ישראל למעט "בנות", ואימתי לא.

כתב השו"ע בהלכות ציצית (או"ח סימן יד סעיף א) "ציצית שעשאו גוי פסול דכתיב (במדבר טו, לח) דבר אל בני ישראל, לאפקי גויים, **אשה כשרה לעשותו**". והוסיף הרמ"א: "ויש מצריכין להצריך אנשים שיעשו אותו, וטוב לעשות כן לכתחילה". והקשה המג"א (שם ס"ק ב) על שיטת השו"ע: "צ"ע, דהא בכל דוכתא דרשין בני ישראל ולא בנות ישראל, כדאיתא בקידושין (לו, א) ובמנחות (סא, ב) ממעטינן עכו"ם ונשים מבני ישראל". ואכן בביאור הגר"א (שם ס"ק א) ציין בדעת ה"ש מחמירין" שהביא הרמ"א להצריך אנשים ולא נשים שהוא דעת הגהות מיימוניות (ציצית פ"א אות ט) בשם מהר"ם "דמבני ישראל ממעטינן בנות ישראל כמו שכתוב בכמה מקומות". נמצאנו למדים כי במצות ציצית, לא נאמר המיעוט "בני ישראל" ולא **בנות** ישראל.

וביאר החיד"א (ברכי יוסף סימן יד ס"ק א) "נראה דאעיקרא קושיית הרב מג"א הנזכרת לא קשיא מידי, דאע"ג דבעלמא מעיט נשים נמי מבני ישראל, הכא לא מסתברא למעט נשים מעשיית ציצית **כיון דאיתנהו במצוות**, ומשום הכי לא מיעט מבני ישראל אלא עכו"ם. ובעלמא כי מעיט נשים, היינו היכא דאין סברא דלא למעוטינהו". ומבואר בדבריו, כי המיעוט מ"בני ישראל" נאמר רק אם מסתבר למעט נשים גם ללא הפסוק. ובציצית, היא גופא נחלקו הדעות, ולפי ההגהות מיימוניות בשם מהר"ם שנשים אינן כשרות לעשיית ציצית זהו משום שגם ללא הפסוק היה מסתבר כן, ולכן הדבר נדרש מהמיעוט **בני ישראל** ולא **בנות** ישראל. אך לדעת השו"ע, מכיון "דאיתנהו במצוות" לא מיעט מ"בני ישראל" אלא עכו"ם ולא נשים.

כעין יסוד זה מבואר גם בשו"ת חתם סופר (חלק ב יו"ד סימן סט) בתוך דבריו בנדון דברי הכרתי ופלתי בענין גיד הנשה: "מה שכתב בכרתי (סוף סימן סד) שמנקר אחד הרעיש את העולם שגיד הנשה הוא גיד שאינו נמצא אלא בבהמות זכרים ולא נקיבות, ולא מצאו חכמי פראג מענה, עד שהגאון בעל פלתי הראה לו בסמ"ג שכתב "מצות גיד הנשה נוהג בזכרים ובנקבות", ואם כן על כרחך איננו אותו הגיד. ורבים תמחו על שגגה גדולה שיצאה מהשליטים,

נשים בברכת כהנים

דסמ"ג מיירי שנוהג בזכרים ישראלים ונקיבות כדרכו לכתוב כן בכל המצוות, אבל מהגיד לא מיירי אם הוא הנמצא בזכרים ונקבות אי לא".

וכתב החתם סופר לבאר את דברי הכרתי ופלתי, מהיכן היתה הוה אמינא שאיסור גיד הנשה לא יאמר בנשים: "ואני אומר דברי חכמים קיימים, דהרי יש לחקור, כיון דקיימא לן בני ישראל ולא בנות ישראל, אם כן קשה גיד הנשה נמי אמאי לא נימא בני ישראל ולא בנות ישראל [שהרי בלשון הכתוב (בראשית לב, לג) נאמר: "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה"] ולא ינהוג איסור גיד הנשה בנקבות ישראל. ולכאורה יש ליישב, דלא דרשינן כן אלא בקום ועשה, אבל בלא תעשה השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה. אך הא מצינו גם בלא תעשה אמור אל הכהנים בני אהרן ולא בנות אהרן שמיטמאין למתים, הרי שאפילו בלא תעשה ממעטינן נשים, ואם כן בגיד הנשה נמי, אמאי נוהג בזכרים ונקבות. וצריך לומר שאני גבי כהנים **דהסברה נוטה** לחלק בין זכרים אפילו בעלי מומין ובין נקבות לענין קדושת כהונה, משא"כ בשארי לא תעשה, השווה הכתוב אשה לאיש ולא דרשינן בני ולא בנות, כן צריך לומר".

ולפי יסוד זה שהדרשה "בני" ולא "בנות" תלוייה בסברא, ואם הדעת נוטה למעט נשים, וכגון בענין טומאת כהנים, אזי דורשים "בני" ולא "בנות", יישב החתם סופר את דברי הכרתי: "והשתא אי סלקא דעתך דאותו הגיד שנשה בעקב הוא גיד דלא נמצא בבעלי חיים נקבות, אם כן שפיר היה סברא לחלק בין בני ישראל לבנות ישראל, ואיך כתב הסמ"ג נוהג בין בזכרים ובין בנקבות, ועל כן איסורו נוהג גם כן בכל, ודברי חכמים קיימים".

ומבואר בדברי החתם סופר כעין סברת הברכי יוסף, שהדרשה "בני ישראל" ולא "בנות ישראל" איננה דרשה מוחלטת שנאמרה בכל מצוות התורה, אלא בכל פעם צריך לשקול ולדון להיכן דעת התורה נוטה, האם לכלול את הנשים במצוה או למעטן.

לפי זה, גם לענין חיוב נשים בברכת כהנים, יתכן ושורש הספק אם יש לדרוש את הכתוב האמור בברכת כהנים "דבר אל בני ישראל" - "בני" ולא "בנות", תלוי בסברא ובשיקול הדעת: אם הסברא נוטה לכלול נשים בברכת כהנים, אין לנו למעטם מ"בני" ולא בנות, אך אם הסברא נוטה שאינם נכללות בחיוב הברכה, יש לומר שהדבר נאמר במיעוט הכתוב "בני" ישראל ולא "בנות" ישראל.

ה. בעיקר הדרשה "בני" ולא "בנות" ישראל, מפורש בדברי הרמב"ן על התורה על הפסוק (דברים לב, יט) "וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו", כי פשטות לשון הכתוב "בני" כוללת בנים ובנות גם יחד, וז"ל: **"הזכיר הכתוב הבנות בכאן שלא כמנהג, כאשר אמר למעלה (שם פסוק ה) לא בניו, וכן בכל מקום יזכיר הבנים והבנות בכלל**. אבל זה מרמזותיו, כי יהיה בדור החורבן רשע הנשים ופשעיהן גדול מאד להכעיסו, כי היו נצמדות לעבודה זרה ביותר והן שמפחות את האנשים לעבדה כאשר מפורש בדברי ירמיהו (מד, טו) ויענו כל האנשים היודעים כי מקטרות נשיהם לאלוהים אחרים וכל הנשים העומדות קהל גדול, והן שהענינו פניהם בבניא לאמר לו (שם פסוק יז) עשה נעשה". ומבואר בדברי הרמב"ן שלשון הכתוב כוללת ב"בני" גם בנות - זולת אם יש סיבה מיוחדת לפרט בנות.

על קושית המג"א מדוע בציצית לא נדרש "בני" ולא "בנות" למעט נשים מעשיית ציצית, ציינו הפרי מגדים (אשל אברהם סימן יד אות ג) ורעק"א בגליון השו"ע לדברי רבי אליהו מזרחי בפירושו על התורה ריש פרשת אמור (ויקרא כא, א ד"ה בני אהרן) שכתב מהלך נוסף לבאר מתי ממעטים "בני" ולא "בנות" ומתי לא.

נשים בברכת כהנים

וז"ל הפמ"ג: "ר' אליהו מזרחי ריש פרשת אמור תירץ בזה, דבני לא ממעטינן בנות ממשמעותיה כי אם היכא דאיכא יתורא כמו בטומאה דכתיב הכהנים [ובני אהרן מיותר לכן דרשינן] בני ולא בנות, וסמיכה ותנופה דפטורי [דרשינן (קידושין לו, א) בני ולא בנות] דהמה מצות עשה שהזמן גרמא [ובלאו הכי פטורין] על כן נשאר בני ולא בנות לפסול תנופה בהו. ותלמוד תורה דדרשינן (שם ל, א) בניכם ולא בנותיכם, התם אין הבנים מצווים ולית היקשא דרב יהודה השוה הכתוב אשה לאיש. ועם כל זה בציצית קשה דפטורי דמצות עשה שהזמן גרמא הוא, נשאר בני ולא בנות כפשטן". ומבואר בדברי הרא"ם, כי רק כשיש סיבות מיוחדות לדרוש "בני" ולא "בנות" נדרשת דרשה זו: [א] כאשר תיבת "בני" מיותרת, דוגמת "הכהנים בני אהרן" שדי לומר "הכהנים". [ב] באופן שבין כך ידוע שנשים אינן מצוות בדבר בגלל מצות עשה שהזמן גרמא - במקרים אלו באים תיבות "בני ישראל" לדרוש ולא בנות ישראל.

נמצא שביסוד דברי הרא"ם עומדת ההנחה המבוארת בדברי הרמב"ן, שבדרך כלל לשון הכתוב כוללת ב"בני" גם בנות, ולכן בדרך כלל אין למעט מהכתוב "בני" נשים, זולת אם יש סיבה מיוחדת למעט בנות [וכמבואר ברא"ם מה הן הסיבות].

ו. מעתה יש לדון האם בברכת כהנים נאמר המיעוט "בני" ישראל ולא "בנות" ישראל.

ונראה שהדבר תלוי בשאלה האם מצות נשיאת כפים היא מצות עשה שהזמן גרמא, או לא. שהרי אם זו מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות, גם בברכת כהנים נוכל למעט מ"בני" ולא בנות, אך אם נאמר שאין זו מצות עשה שהזמן גרמא, אין כל סיבה למעט מהאמור "בני" ולא "בנות".

ובמנחת חינוך (מצוה שעח אות ד) כתב לדון על פי דעת ספר חרדים שיש מצות עשה על ישראל להתברך מן הכהנים, שנשים ועבדים אינם מחוייבים במצוה זו לדעת הסוברים שאין נשיאות כפיים בלילה היינו מהתורה (רא"ש עמ"ס יומא פרק ח סוף סימן כ, ועי' ט"ז סימן קכח ס"ק לה) - מאחר וזו מצות עשה שהזמן גרמא ונשים ועבדים פטורים. אך לאחר מכן צידד המנחת חינוך על פי דברי הגמרא בתענית (כז, א) שהדין שאין נשיאות כפים בלילה הוא רק אסמכתא, ומן התורה אין זו מ"ע שהזמן גרמא, ולפיכך נשים חייבות ושייכות למצוות נשיאת כפים.

ולפי זה נמצא כי מלשון הכתוב "בני ישראל" האמור בברכת כהנים אי אפשר למעט "בני" ישראל ולא "בנות", שהרי לפי סברת הרא"ם, המיעוט "בני" ולא "בנות" תלוי אם היתה סיבה מיוחדת למעט בנות, כגון, אם הן פטורות מהמצוה בגלל שזו מ"ע שהזמן גרמא. ולכן מאחר ומצות נשיאת כפים איננה מ"ע שהזמן גרמא, הרי שגם אין מקום למעט מקרא ד"בני" ישראל שנשים אינן בחיוב מצות נשיאת כפים.

ז. ונראה להביא ראיה אחרת האם בלשון "בני ישראל" האמור בברכת כהנים, נכללו גם נשים.

במסכת בבא בתרא (קמג, ב) מובא: "ההוא דאמר להו נכסי לבניי [בלשון רבים] הוה ליה ברא וברתא [ולא היה לו אלא בן אחד ועוד בנות], מי קרו אינשי לברא [יחיד] בניי [בלשון רבים], או דילמא לא קרו אינשי לברא בניי ולמושכה לברתא במתנה קאתי. אמר אביי ת"ש ובני דן חושים [ומוכה שבן אחד נקרא בלשון רבים]". ולכאורה ניתן להסיק מכך שלשון "בני" פשטותו מורה על בנים ולא בנות, ורק משום שאמר "בניי" בלשון רבים ויש לו בן יחיד, מסתפקת הגמרא אם אפשר שכוונתו גם לבנות. משמע שאם יש לו שני בנים ובת ואמר נכסי לבניי, ודאי שיהיו

נשים בברכת כהנים

הנכסים רק לבנים ולא לבת. ומעתה יתכן לומר שגם בברכת כהנים היות ונאמר בה "כה תברכו את בני ישראל", הכוונה דווקא לבני ישראל ולא לבנות ישראל.

אולם מדברי הגמרא בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קי, ב) בסוף הסוגיה שאין בת יורשת במקום שיש בן, יש ראייה שגם נשים נכללות בלשון "בני" במקומות מסויימים, ואף שבמקומות אחרים יתכן שאין נשים בכלל ללשון "בני". וז"ל הגמרא: "ואי בעית אימא מהכא והתנחלתם אותם לבניכם אחרים, בניכם ולא בנותיכם [דהוי מצי למיכתב זרעכם, רשב"ם]. אלא מעתה למען ירבו ימיכם וימי בניכם, הכי נמי בניכם ולא בנותיכם, ברכה שאני". ומפרש הרשב"ם: "ברכה שאני, דלכל ישראל מברך ולא איצטריך למיכתב זרעכם, דסברא היא דבין אבנים בין אבנות קאי דאין ברכה לחצאין, אבל גבי ירושה, אם איתא דבנות יורשות במקום הוי ליה למיכתב זרעכם".

ומפורש אפוא בדברי הגמרא שלענין ברכה נכללות גם נשים בלשון "בני", כי הסברא נותנת שהברכה ניתנה לכלל ישראל. ולפי זה נוכל לפשוט מדברי הגמרא לענין ברכת כהנים, שלשון "בני" שנאמר בברכת כהנים כולל גם נשים, מכיון ש"ברכה שאני", ולפי זה נשים נכללות בברכת כהנים.

ממוצא הדברים שנתבאר, נראה שלכתחילה יש לבנות עזרת נשים באופן שהנשים לא יעמדו מאחורי הכהנים, כדי לחוש לדעות האחרונים שיש לאשה חלק בברכה, ואם תעמוד מאחורי הכהנים, לא תוכל להתברך.

אך בדיעבד יתכן והנשים לא יצטרכו לצאת מחוץ לעזרת נשים, משום שהאנשים בבית הכנסת הם "הצינור" המעביר להם את הברכה.

ולמעשה נדון דידן תלוי גם בגדר קדושת עזרת הנשים בבית הכנסת, האם קדושת עזרת נשים פחותה מקדושת בית הכנסת, או שאין הבדל ביניהם, וגם בעזרת הנשים יש קדושה כקדושת בית הכנסת. לעיל [סימן ג.] נתבררו שיטות הפוסקים בנדון עזרת נשים.

ונראה שרק לדעת האחרונים שעזרת נשים שווה בקדושתה לדין בית הכנסת, יש לומר שאם האשה מחוייבת בברכת כהנים, הרי שהיא צריכה להימצא בעזרת נשים בשעת הברכה. אולם לדעת הסוברים שאין לעזרת נשים קדושה, לכאורה אין זה משנה אם היא נמצאת גם מאחורי בית הכנסת, מכיון שהרי אין כל קדושה בעזרת נשים ואין היא מתברכת שם.